

ماف و نهرک و خودا

عبدالوڪريم سروش
و: موسعب نهدهم*

بهشی سبیه

مافی کرپکاران و خستنه ژیرپیی مافه کانیان شتانیکن که تیسوه نیشانه و نامازه یه کیان له شیعری (سعدي و حافظ) دا نایینن. من هرگیز سمرز نشیان ناکهم، باس له سمرز نشن کردن نیسه. دهمویت توه روون بکه موه له کوپوه بهرو چ شویتینک په ریوینه توهه. زمان بههوی کاریگری نم پارادایسهوه چ گوزرانکاریسه کی سهرخرپاکیش و بهرچاری پیدا کردوه.

شیعریکی دیکه پسرورین بخوینمهوه و خامسه کانی کوپوونوه ههست به چیرتی شیرین بکه، ده لیت:

از چه نسوان از حقوق خویشتن بی بهره اند
نام این قوم از چه دور افتاده در هر دفتی

واته: جارپیکدی هیوادارم تاکو تم جیگه یه تواینیتم توهه روون بکه موه که چیرکی ماف له تدهدیاتی رابردوی تیهدها و برکردنوهی رابردوماندا چون بووه، تینستا با هندنیک ورتدر لیکولینهوه لم بابه تدها بکه ی.

له سهره تادا وتم تاینه کان و به لایه نی که موه توه تاینانهی که له سهردهمی تیهدها به راستیان دزاین، واته تاینه تیراهیمیه کان، هه موویان له قوناغ و پارادیی تهرکدا درکه وتوون و زمانیان

زمانی تهرک بووه و زمانی ماف نیسه. له راستیدا زمانی تهرک و زمانی ماف جیوازیان هه یه. تیسوه کاتیک کتیییک ده خوینمهوه و گوئ له و ته یه که ده گرن که له سهر ماف بیناکراهه، باش تیده گهن که جیوازی زمانی ماف له گهل زماینی تهرکیدا چونه. تاینه کان زمانیان زمانی تهرکه، زیاتر توه به خه لکی ده لیتن که ده دیتت چ شتیک بکه و چ شتیک نه که و جارپیک دی توه عمرز ده کهم ته گهریش باس له ماف بکه، به شپوه یه کی دووه می و پله دوو باسی ده که.

له ماف بکه، گهر مافی توهانه، مافی تیهه له کوپوه؟ چهند جار توه موهو جوتیار به دبه بخت مه گهر چوار بیته، چی روویدا که عهده الهت نه ما، ره جمدت و یژدان بوچی کیمیا به.

تیسوه سه یه بکه نه ته اووی ههست به گوزرانی زمان ده که. وه کو توهی که تیهه یان له خه زینه یه که ناری ساردهوه دهره تاره و خستونیه ته نه شویکی گهر موه.

چند شود بارکش این وان
زارع بد بخت مگر چار پاست
عدل چه افتاد که منسوخ شد
رحمت وانصاف چرا کیمیاست
واته: مافی کرپکاران جیبه چی بکه، گهر مافی توهانه، مافی تیهه له کوپوه؟ چهند جار توه موهو جوتیار به دبه بخت مه گهر چوار بیته، چی روویدا که عهده الهت نه ما، ره جمدت و یژدان بوچی کیمیا به.

سهرسورمانیش بیت. واته بهرچوهی که وتم تم جه ختکردنوهه له سهر ماف و مافداربوونی مرزوه دوزینهوه یه کی نوپیه و داهینانیکی تازه یه که له میژووی مرزوه دروست بووه. توه باس له قورستان ناکات، چونکه زور له گهل قورستانا تاشنا نه بووه. له گهل هندنیک له فدیله سوهه تیهه سلامیه کان به تاییهت (تین سینا) تاشنا بووه و بوچوونه کانی لیکولنهوهانسه خویندوتوه و توژینهوهی له سهر کردون، به لام هله ته موه که لم نه بووه، رافه که و قورستانا نه بووه، له م باره سوهه قسه می نه کردوه و بوچوونی خوی دهرنه برپوهه.

تینستا دهمویت سه بارهت به قورستان، ههروهه چ په یوه دیکه کی له گهل چه مکی مافدا هه یه، چهند خالیک باس بکه. تیسوه دزانتن پیویست ناکات وشه می ماف له جیگه یه که به تیریت. ده دیتت توه مانا و تم لوژیکه لهوی په یه پیداییت و بدوزرتیهوه. تیهه له قورستان له گهل مرزوه و کوپوهوه یه کی خاوهن ماف روبهرو تاینه سوهه. مرزوه بوونهوه یه کی خاوهن تهرکدا، به لام مانای توهه نیسه باس له مافیش نه کرپیت. یه کیک لهو بابه تانهی که دهریاری قسه کراره له راهی تاسایی گرنکه یه کی دوو جیگه یه دیکه هه کن که تاراده یه که تاساین و لایه نی فقهی و یاساین هه یه. هله ته وشه می ماف که له یه کیک له سوره ته مه کیسه کاند به کارهاتوه و تینستا له یادمدا نیسه کام سوره ته یه، سه بارهت به ده لوه مهنندان ددهرمووی (و فی أموالهم حق للسانل والمحرورم). واته مرزوه ده لوه مهنند و خاوهن سامانه کان به شیک له پارکه یان هه له بنه رتده مالی خویان نیسه، په یوهندی به مه حرمان و تیهه شه کانهوه هه یه. تیهه شکراره کان مافیکیان له ما و سامانی ده لوه مهننده کان هه یه، کاتیک که مرزوه کی ده لوه مهنند پار یه که به دست ده دیتت (وه کو زکات به شیک لهو دهسهاته می هی خوی نیسه و ده دیتت بو جیگه یه کی دی روهانه بکرت). لیره ده مه دروست وه کو دهسته واژی ماف به کارهاتوه و مافیش بریتیه له اوکار یه که که کسی تیهه شکراره اوای ده کات و که می خاوهن ده راصدت ده دیتت توه اوکار یه می به تیهه دی و، توه شته می پی بسات سه بارهت به کوشتن، قه تلش هه بهم جوړه یه لهو نایه ته پیروزه به ناوبانگه دا که هه یه ددهرمووی (و من قتل مظلوما فقد جعلنا لولیه سلطانا فلا یسرف فی القتل انه کان منصورا) واته که سیک مه زلومانسه بکوژریت به لام خوینه که می مافی هه یه، دهسته واژی قورستان (سلطان) هه، واته دهسه لات، تم دهسه لات و تیهه تیره به خاوهن و نزیک کی که سی کوژراو دهریت که هله ته توهیش ناییت زیاده روی بکات. واته له بهرامبهر کوشتنیکدا تهنه نه بکوژر (قصاص) بکرت. هه مان توه شته کی هه موومان بیستومانه که (امیر المؤمنین) لهو وه سیه تانهی که له رپری مهرگدا کردونی، یه کیکیان توه بووه که نه که ندهست بجه نه خوینی موسلمانان و به ییانوی توهی که (عه لی) کوژراوه یی توه موهو بکوژن، به لکو وتی: له بهر

خاتری من تهنه بکوژه کهم بکوژن و نه که هیچ که سیک دی، ته گهر خوم نه مردم، خوم دهرام ده دیتت چی له گهل لدا بکه و نه گهریش له دنیا دهرچوم توهه تهنه بکوژه کهم بکوژن. ته مه هه مان مانای ناروه کی توه نایه ته قورناییه یه که ده فرمویت: هه کات که سیک به مه زلومی واته هه له خوهه کوژرا، چونکه رنکه هه نندیتار که سیک بکوژریت و تیهه وده له خوهه نه دیتت. هله ته هه لیزاردن و تیهه تیره می هه یه که نه کوژریت ماف (حق) لیره ده کومت تهر مانایه می هه یه، شتیک تیهه تیره می که خوین و ماف به خاوهن بکوژه که بدریت، یه کیک لهوانهش توه یه که (قصاص) بکات و بکوژه که بکوژیت.

له م جیگه یه دا تیهه له قورستانا چه مکی مافمان هه یه که دهسته واژی سولته شی بو به کار هاتوه، که له تهنه دیاتی فقهیماندا کاتیک که پیناسه می ماف ده که ن هه تهم مانای سولته ده دیتن، به لام لهو جیگه یه که به بوچوونی به نده زور گرنکه لایه نی (تایناسی سو سیولوجی) هه یه و له سهر تاستی حوکمه فقهی و مافه کان که مینک زورتر دهرات. هه مان توه نایه ته زور زور گرنکه که له سوره تی (النساء) دا هاتوه و من له هندنیک له نو سین و ته کاند نامازم پیکردوه و لیره شه ده ده کهم که دو یاره به یادی به تیهه سوهه، توه نایه ته ددهرمووی تیهه پیغه مبه رانمان ناروه که دوو تهرکی سهره کیان هه یه، یه کیکیان موژده دان و توهی دیکه یان خه لک ناگادار کردنهوه له مه ترسی، واته له لایه کهوه خه لکی به پاداشتی خودا نومیدوار بکه و له لایه کی تریشوه خه لکی له سزای خودا برتسین تهم دوو کاره کاری سهره کی پیغه مبه رانه، تاکو خه لکی به لکه و بیانویان له لای خودا نه دیتت و نه توان به خودا بلین بوچی بهم جوړهت کرد و به جوړهت نه کرد، تم نایه ته خاوهن ماف بوون و مافداربوونی مرزوه تهنانهت له بهرامبهر خودا شه پیشان ددهت، چونکه سه یه بکه تیهه که باس له ماف ده که یه، مافدا هه یه، بیرده که یه سوهه لایه نه زوره که می توه یه که تیهه سه بارهت به یه که مافمان هه یه، به لام کاتیک که باسی خودا دیتت ناوهه هه مووان خه به دهسته وه دده یه. هه موو گهرنده کان و تهنوکان ده چه مینهوه هه رچی توه بیکات تیهه مافی ره خه گرتن و به لکه هیتانهوه مان نیسه، له تاینه کانیش به روکش چاوهروانییه کی زیاتر له مه بوونی ناییت، که ته گهر مافیسه که په یوهان و تاینه رانی خویان بدن، تهم مافانه ده دیتت کوزایی و سه قه که می مافی تیلایه بن. واته کاتیک که به شوینه ده گات، هه موو شتیک دهوه ستیت و خودای گهروه به سهر هه موو شتیکدا دهسه لاتی هه یه و دهسه لات په ییدا ده کات به لایه نی که موه که س گله یه کی نیسه. تاکو تیره باشه خودای گهروه هه رچی ددهرموویت به گوته می شاعیر:

هی چه رود برسرچم چون توپسندی رواست
بنده چه حکمی کند حکم خداوند راست
واته: هه رچم به سهردا بیت،

چونکه لای تو په سنده روهایه - بهنده چ حوکمیک بکات، حوکمی خودا راسته.

به لام تهم نایه ته می قورستان که بو تیسوم خویندوه، به بوچوونم هه ننگاری زیاتر له مه ده دیتت. پرسیرام لی مه که ن بوچی تهم نایه ته سهرنجی لینه درا؟ له گهل دهسه لاتدا سهروکاری هه یه، دهسه لاتگه لیک هه ن بریارده دن که چ شتیک بهرنه سهرهوه و چ شتیک به تینه خواروه. له م رپره کومه لایه تیهه دایه که شتیک گرنک و بهرجه سته ده دیتت و شتیک دیکه فراموش و پشتکوی ده خرت، توه چیو کیک دیکه هه یه، به لام توهی که شتیک بوونی هه یه و به داخوه پشتکوتیش خراوه، جیگه گومان نیسه.

من سه یی تهنه دیاتی رابردوی خومام ده کرد، دوو کتییی زور گرنک هه ن، یه کیکیان (مصیبت نامه) شیخ عه تار، شیخ عه تار عاریتیکه زور جیگای سهرجه، هه لیه ته هه موو توه عاریفانهی که پیش (مهولهوی) هانت تاراده یه که له تیشک و رنکی توه او ونیوون و دیارنه مان، له گهل توه شه دا هه لیک زور درا تاکو زیندوویان بکه نهوه و بهرگی نو و جوانیان له بهر بکه و بیان تهنه بو دانیشتن و کوپوونهوه کان و بیان ناستن، به لام گهروه یی و هه بیهت و نورانیوونی (مهولهوی) به جوړیک بوو که ریگه یه تده به شپوه یه کی نو و بدرهوشینهوه. هه بهر جوړی توه عاریفانهی که پاش مهولهوی هانت وه کو (جامی) هیچ کامیان نه یانترانی توه درهوشاوه یه په ییدا بکه ن که مهولهوی هه یوه، به لام مهولهوی خوی دان به ده دیتت که تیهه له تیوان (عه تار) و سه ناییدا هاتن، هه مان توه دهسته واژه یه کی (نیوتن) هه یوه ده یگوت: من ته گهر تواینومه تاسو دوره کان بیتم، له بهر توه یه له سهر شانی پیاره گهروه کان وه ستارم، له سهر شانی گالیو کیلهر. تهم پیاره گهروانه بوون منیان بهر زکردهوه، له بهر توه ده توام فزاکان و تاسو دوره کان بیتم. (مهولهوی) ش له راستیدا هه ر بهم جوړه بوو، (نیوتن) یک بوو له سهر شانی چهند پیایوکی گهروه ده وستابوو که بریتن له (عه تار و سه نای) و غزالی) و که ساتنیک که پیش توه هاتبوون و ریگیان نامه کردبوو و ریگه یان به توه اووی کردبووه. توهیش زیه کی و به خشکی تیلایه پیدرابوو که توانی سهرزه می نی نوئ رزگار بکات. (عه تار) کتییکی هه یه به ناری (موصیبهت نامه) و خودی خوی ده دیتت: کاتیک که دهرماخانم هه بووه و دهرمام دروست ده کرد، توه کاته تهم کتیه م دهست پیکرد و نووسی:

الهی نامه کاسرار نهان است
مصیبت نامه کاندوه جهان است
به داروخانه کردم هر دو آغاز
چه گویم زود رستم زین وان باز
واته: **تیلایه نامه که که نهی تیاده، موسیبهت نامه که غه می جیهانه، هه ر له دهرماخانم دهستم به ههروکیان کرد، چ بلیم یه کیکیان به جوړه و توهوکیان بهو جوړه.**

زاراوه ناسی

د عه لی شریعه تی
و: حه سین سه یه نه ده م

۹۶ - دل سوژی

یه کتاییوونه له گهل بهرامبهردا، بهم لیکدانه وه یه به خشنی یه کتابی به نه دتیه و کار خالی به یه که یه شتی تیسوان دوو لایه نه، له لایه کی ترهوه یه کتاییوونی مرزوه ده سلیمی، توهیش له باورده و له ریگه یه بها بالاکانیسهوه بهرجه سته نه دیتت. یه کیوونی خود له گهل خوا واته به توه اووی ته سلیم بوون و خوهانه پالی له هه موو لایه کهوه. ته سلیم بوونی هه موو پیکهاته می مرزوه به یه زدان، هارکات سپاردنی تا که به خوی مه زن، بو گه یشتن به دلنایی و جیگری مرزوه لهو پیته او خوی وهلا ده دیتت له بهر خوا و بو خوا.

دل سوژی قوولترین حالتنه و کاردانه وه کی ناوه کی و دهره کیسه له پله یه کی بالادا، پله یه که مالی مرزوه دهرته خات، له هه مان کاتیشدا مرزوه ناتوانیت ههست به بها و شارهوی و قوئی تهم وشه یه بکات له کاتی شکستدا نه دیتت، له گهل توه شه دا له کاتی سهرکه تندا پینی ته گات لهوانه یه له روی زهنیهوه مومکین بیت پینی بکات، ته نانهت شتیکشی له بارهوه بلینت و بنوویت، به لام دیسان و هیتا شتیک قسه کردوه و له باره یه دواوه، وه گونا بوون و که سیتی راسته قینه ی خوی ناگی لیتنه، هه شدار نه بووه، زوریک هه کن که میتیکان قسه ده کات و دهری تهرن به لام خویان واته بوونی راسته قینه یان بی ناگیه، هه بزیه دورواقیه تی و دوانه یی و دورچار خاوهن که سیتی بوون له هه موو مرزوه کیدا هه یه، بزیه به برهوی من گهروه ترین وشه و خالی به یه که یشتن و یه کیوون و یه کایه تی مرزوه له فره نگی مرزوه تیدیدا بو که مالی مرزی و پیگه یانندن و بوونی که سیتی تهنه ده دلسوزیه، که واته دل سوژی یه کانگیر بوونی هه موو پیکهاته کانی مرزوه، پاشن سپاردن و یه کلایه بوونهوه بو بهرامبهر توهیش به هوشیاریه کی توه اووه.

دل سوژی له دوروندا به کوچکردن دست پینه کات، کوچکردن لهوی که هه یه بو توهی که نه دیتت بیت تا بکات به دل سوژی، واته گه یاندنی توه دوو قوناغ و حالته دل سوژی لی بهرهم دیتت، لیره مرزوه ده دیتت که سیک دل سوژی، تهم هه کاره مرزوه خاوهن ده کاته و فیری دل سوژی ته کات و دهره کیه کی نو ی بهرودا والا ته کات.

زانایه کی دیری تیری وتوه تی: دل سوژی واته یه کیوون، توهیش له سی قوناغ و جوړدا خوی نه دیتتوه.

یه کهم: له ژاندا. دووم له بووندا. سیهه له عیشقادا.

۹۷ - چاکسازي

کرداریکه پله ی که ما ن به به خشیت به ناده میزاد له سهر توه کاری که پیوسته و بیوویت، نیازیکه شته و نه دیتت ههستی پی بکات، هاوکات یارمه تی ته دات، یارمه تیره شته بو تا که له ژانیدا خرمه تی یارمه تی ته دات بو تا که له کاره کاییدا. هه کاریکه بو خوشه ختی و پرزه ی پیگه یانندن له شارستانیه تی رزژاوادا (پاستور) خرمه تگوزاره به لام (مه سحر) چاکسازه، هاوکات بزیش خرمه تکار و نو سهریش چاکساز، داهینه ران خرمه تگوزاری ناده میزادن و پیغه مبه ران و زوشنیرایش چاکسازن، (تبه عه لی سینا) کان به هزر و فره ننگ و شارستانیه ت خرمه تی تیسلام ته که ن، (تبه روه) که کانیش توه ان چاک ده که ن و کاری چاکسازي ته خاه تهنه.

لیره ته توانن تهم پرزه و چه مکه به شپوه یه کی گشتی وهریکیرین و به سنده بکه ن، به لام به مبه رنیک هه موو چاکسازیه که به ما ن خرمه ته، به لام هه موو خرمه تیک به شپوه یه تهرک چاکسازي نیسه.